



SUOMEN KIELI
KÄYTETTYNÄ,
PITÄÄKÖ OLLA
HUOLISSAAN?

Vesa Heikkinen
Pilkku-kerho, 11.3.2024

”Meillä on käsissämme ongelma”

Nyt meillä on käsissämme ongelma: elämme aikaa, jossa englannin kielen asema kasvaa suomen kielen aseman kustannuksella. Tämä heikentää suomen kielen käyttöä ja myös lisää eriarvoisuutta.

Tilanne on mennyt niin pitkälle, että kahvilat ja ravintolat eivät välttämättä palvele lainkaan suomeksi. Mainoksissa ja puhekielessä vilisee englanninkielisiä sanoja. Jopa valtion virastoja ja toimielimiä nimetään suomen sijaan englanniksi, sähköpostit ministereille lähetetään englanninkielisiin osoitteisiin.

(Pekka Aittakumpu eduskunnassa 28.2.2024)

Vai onko käsissämme ongelmia?

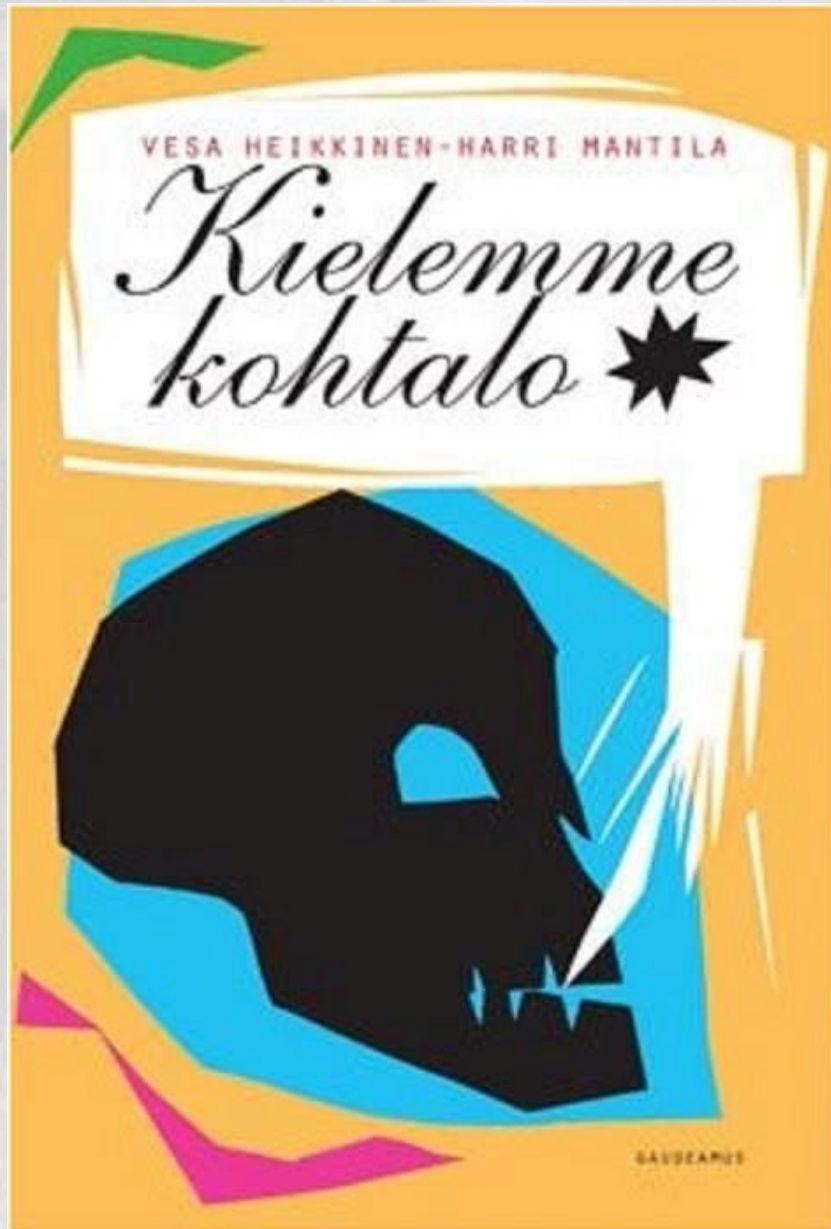
Uhkaako englanti? Anglismit? Fingelska? Finglish? Suolanti?

Vai lukemisen väheneminen ja sanavaraston supistuminen?

Some, joka suosii nopeaa kuvallista informaatiota?

Uhkaako kieltämme höttöistyminen: epätäsmällisyys, monitulkintaisuus, väärinymmärtämiset? Tekniikan, talouden ja oikeuden erikoiskielet, jotka valtaavat alaa yleiskieleltä?





Kielemme kohtalo?

Olemme lahjakkaita
luettelemaan uhkia. Mutta
pitäisikö sittenkin ajatella kieltä
jostakin muusta kuin
uhkavinkkelistä?

Mitä jos ajattelisimmekin kieltä
ja kieliä mahdollisuuksina?
Potentiaalina, valinnanvarana?

Suomi ja englanti – sekä noin 160 tai peräti 7 000 muuta kieltä

Suomi on puhujamäärältään aika suuri kieli maailman mitassa.

Suomalainen kielimaisema moninaistuu: Meillä puhutaan äidinkielenä noin 160:tä eri kieltä. Murteet kukoistavat.

Erikoiskielet kehittyvät. Aineksia sulautetaan tehokkaasti.

Kansalliskielet ovat turvassa, mutta suomen kielen käyttöala on supistunut mm. talouselämässä ja tieteessä. Siis: suomi ei enää ole kaikissa yhteyksissä ensisijainen valinta.

Suomen kieli eri muodoissaan, rekistereissään, tekstilajeissaan jne. on hyvin elinvoimainen. Kieli elää kieltä käyttämällä.

Rappiopuheen perusteita

1. Vieras vaikutus on lisääntynyt.
2. Julkisuudessa käytetty kieli sisältää entistä enemmän vaihtelua.
3. Tapakulttuuri on muuttunut, samoin suhtautuminen kielenkäytön tyyleihin.
4. Julkisuudessa näkyy paljon tarkistamatonta kirjoitusta ja kuuluu ns. vapaata puhetta.
5. Kielenhuollon normeja on yksinkertaistettu ja väljennetty.
6. Kielen muuttuminen nähdään ensisijaisesti huonontumisena, myös ajattelun ja sivistyksen rappiona.

Kolmen kerroksen väkeä, jopa neljän

1. Ylin kerros: yleiskieli täysin hallussa, kyky ymmärtää ja käyttää monia kielimuotoja, laajaa kielitaitoa. ”Pärjääjät”.
2. Keskikerros: yleiskieltä osaavat, myös muiden kielten ja suomen kielen eri rekisterien ja lajien osaamista. ”Tavikset”.
3. Katutaso: yleiskielen ja esimerkiksi viranomaisviestien hallinta heikkoa, vapaiden puhekielisten muotojen suosimista, omia ala- ja vastakieliä. ”Syrjäytyvät”.
4. Kellarikerros. Ei yleiskielen taitoa, käytetään sekakieliä ja erilaisia puhutun kielen resursseja. ”Ulkopuoliset”.

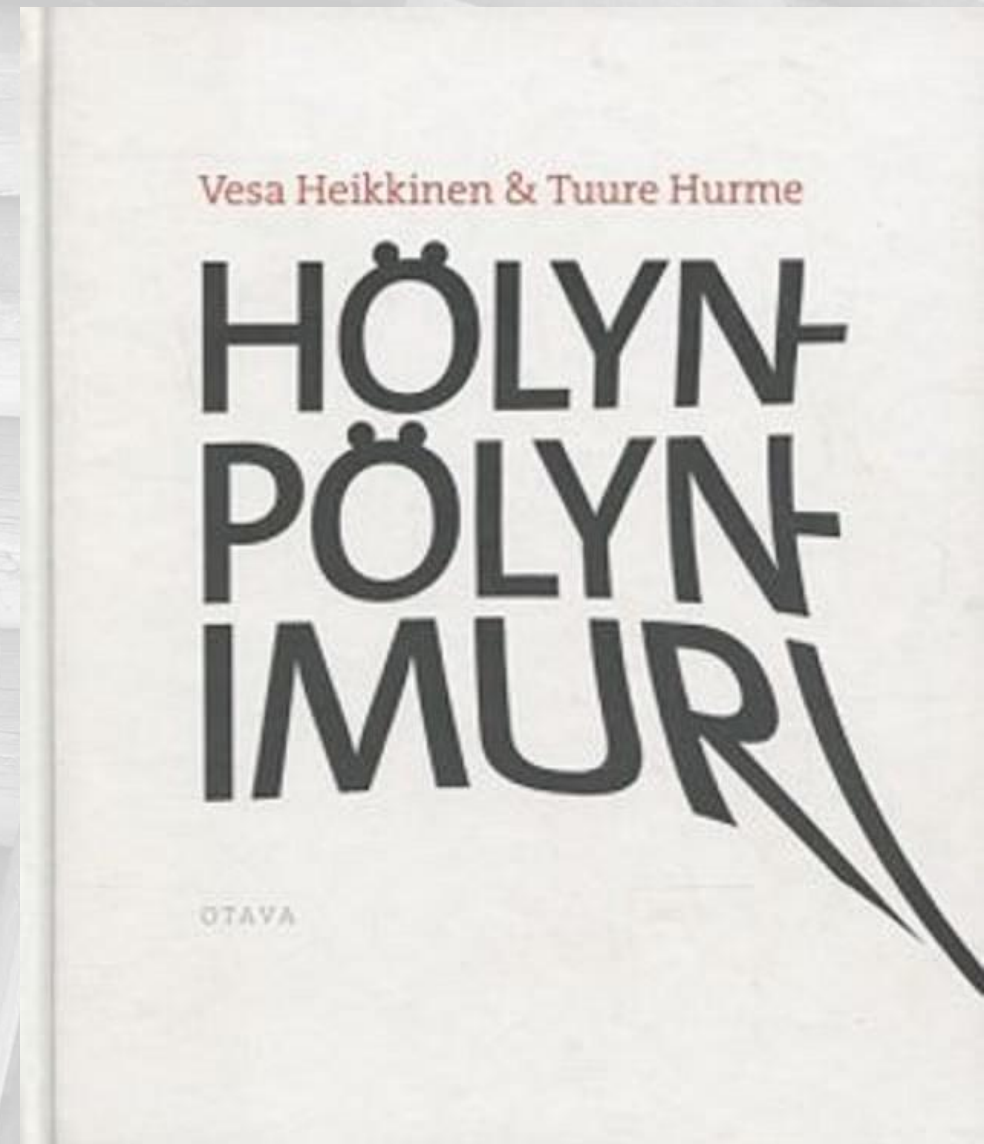
Kielemme kohtalo, 2011

Suo(mi) siellä, vetelä täällä?

Ehkä uhattuna onkin yleiskieli?
Tai toistemme ymmärtäminen?

Ehkä pahiten niitä uhkaa
hölynpöly eli ”paskapuhe” eri
muodoissaan:

- hämärä
- hämäävä
- hässäkkä.



Merkitysten moninaisuudesta

HÄMÄRÄ: viittaa ideationaalisiin merkityksiin. Millainen maailma kielessä kuvataan? Kuka tekee, mitä, kenelle, miten jne.?

HÄMÄÄVÄ: viittaa interpersoonaisiin merkityksiin. Miten asioita arvotetaan, millaista vuorovaikutusta kielenkäytössä luodaan?

HÄSSÄKKÄ: viittaa tekstuaalisiin merkityksiin. Miten kielenkäyttö on rakennettu kokonaisuudeksi? Millaiseen kielenkäytön lajiin nojataan? Mitä annetaan tuttuna, mitä uutena? Millaisia olettamuksia tuotetaan?

Nimeämisen valta

Köyhä: huono-osainen, vähempiosainen, varaton, vähävarainen, pienituloisen, vähäväkinen, puutteenalainen, heikommin toimeen tuleva, heikommin pärjäävä, turvaverkkoja tarvitseva, vaikeassa taloudellisessa tilanteessa oleva; absoluuttisesti köyhä, suhteellisesti köyhä; köyhyysrajan alapuolella oleva... Heikompi aines? Loiset?

Rikas: varakas, vauras, äveriäs, hyvinvoipa, hyvätuloisen, hyväosainen, hyvin toimeentuleva; ihminen, jolla olisi, mistä antaa... Herrat, porvarit? Riistäjät?

Taloudellinen eriarvoisuus? Sosiaalinen eheys?

Köyhyys? Rikkaus?

Kielen metaforisuudesta

Metaforassa on kyse merkitysten siirtämisestä: yhden elämänalueen kielellinen ilmaus otetaan käyttöön toisella elämänalueella. Esimerkkejä politiikasta: Nato-ovi, juustohöylä, juoksuhaata, ilmastohumppa, tuottavuusloikka, kusitolppa...

Kieliopillisessa metaforisuudessa on kyse yksittäisiä sanoja laajemmasta kielen järjestelmän ilmiöstä. Kielen systeemissä osille on vakiintunut omanlaisiaan tehtäviä (ns. systeemifunktionaalinen teoria). Esimerkiksi substantiiveilla kuvataan asioita ja olioita, adjektiiveilla laatuja, verbeillä suhteita ja prosesseja. Kun tästä poiketaan, voidaan puhua kieliopillisesta metaforisuudesta.

Ohjauksen vahvistamiseen tähtäävien ja kustannusten kasvun hillintää edistävien toimien toteuttamiseksi...

Hyvinvointialueiden ohjausta arvioidaan ja kehitetään asteittain kohti kustannusvaikuttavuutta. (...) Hallitusohjelmassa linjattujen alueiden ohjauksen vahvistamiseen tähtäävien ja kustannusten kasvun hillintää edistävien toimien toteuttamisen tueksi varataan kymmenen miljoonan euron kertaluontoinen määräraha hallituskauden ajaksi.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma

Pestään kädet sanasaippualla?

Pyritään

Kehitetään

Edistetään

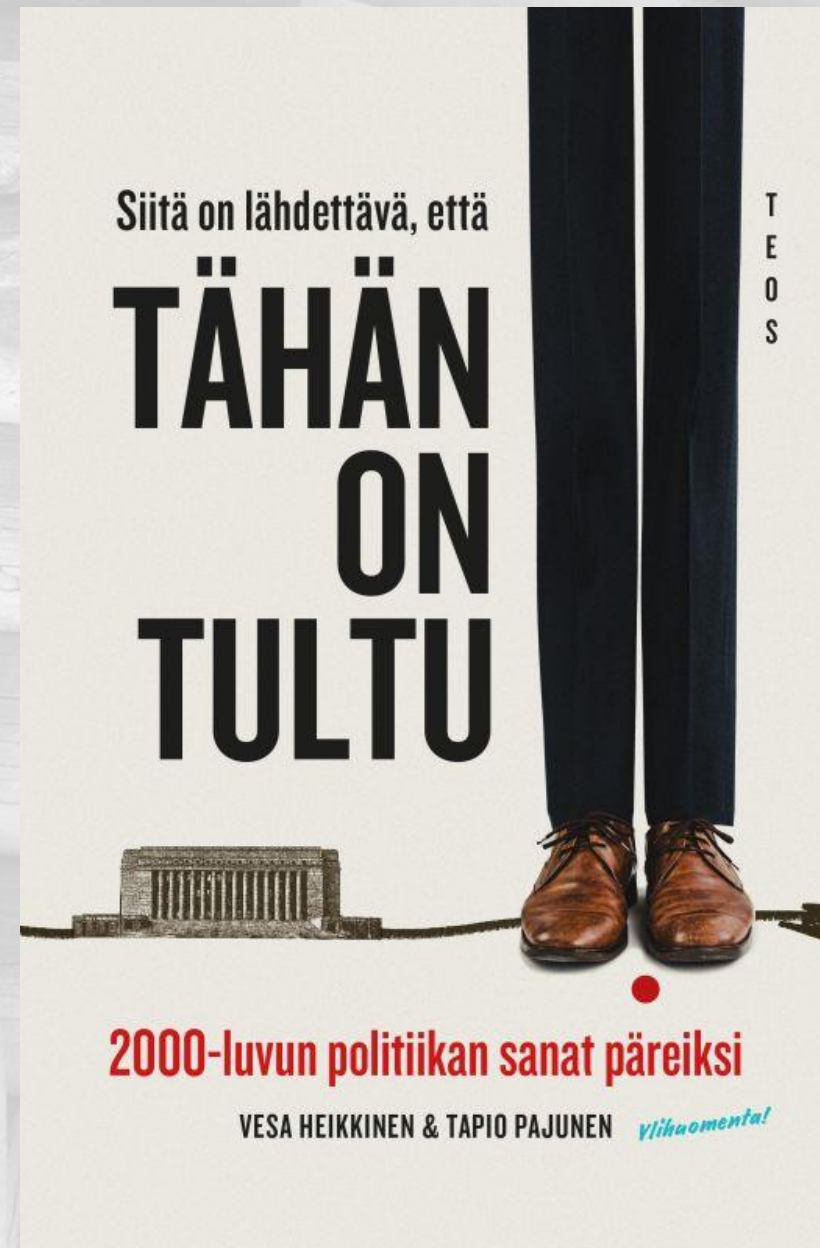
Tavoitellaan

Seurataan

Tarkastellaan

Perustetaan työryhmä

Raportoidaan



Entäpä ”insinöörikieli”?

Yleiskielen sanakirjassa on 951 sana-artikkelia, joissa on käyttöalamerkintänä *tekn.* (myös merkintöjä *sähk.*, *teletekn.* ja *tietotekn.*). Esimerkiksi *ahtaamiseen* liittyy neljä sana-artikkelia.

Kielitoimiston sanakirjassa hakusanoina myös *iteroida* (’vars. mat., tietotekn. suorittaa iteraatio, toistaa’) ja *kakkara* (’pieni kakku’).

Kaikkiaan sanakirjassa on yli 100 000 hakusanaa.

ahdin: 33°F 1. **tekn.** kompressori joka suurentaa polttoaineseoksen t. palamisilman tulopainetta ...

ahtaa: ... ahdettu laukku, näyteikkuna, bussi. Ahtaa sivu täyteen kirjoitusta. **Tekn.** syöttää ahtimen avulla polttoaineseosta

ahtoilma: **tekn.** polttomoottorin sylintereihin ahdeettava ilma. Ahtoilman jäähdytys ...

ahtopaine: **tekn.** ahtamispaine.

Turboahdistusta?

Turboahtimen siipipyörät, turbiini ja kompressori, on kiinnitetty samaan akseliin. Moottorista purkautuvat pakokaasu johdetaan turbon kotelon läpi niin, että se antaa liike-energian turbiinipyörälle joka pyörittää akselin välityksellä kompressoripyörää.

(...) Turbon mitoituksessa turbiinipuolen A/R-suhde on tärkeä, kuten .35, .47, .64, .84, 1.00 jne. A tarkoittaa turbiinikotelon suuaukon pinta-alaa ja R turbiinipyörän keskipisteen ja suuaukon keskipisteen välistä etäisyyttä.

Turboahdin FAQ (fin-turbo.fi)

Insinöörikielen merkitys

(...) vaikka insinöörikieli on nimetty ammattiryhmän mukaan, kielimuoto kantaa monia muitakin merkityksiä. Maallikot määrittivät insinöörikielen pitkälti vaikeuden ja ymmärtämisvaikeuksien kautta. Teknillisesti koulutetut taas lähestyivät insinöörikieltä pääosin täsmällisen informaation välittämisen kannalta. Molemmat ryhmät yhdistivät insinöörikieleen ammatillisuuden, asiantuntijuuden ja teknisyyden. (...) käytetty kielimuoto saatetaan nimetä insinöörikieleksi siinä vaiheessa, kun maallikko ei ymmärrä kieltä.

Sanna Hakala 2020: ”Määritellään eksplisiittisesti termit, ollaan eksakteja”. Käsityksiä insinöörikielestä (pro gradu, Helsinki)

Suomalaisten sampo

Suomen kieli on suomalaisten sampo, joka jauhaa jatkuvasti ja loputtomasti hyvää.

Pekka Aittakumpu eduskunnassa 28.2.2024

